

Впевненість у собі формується у тілоохоронців підсвідомо із ростом результатів та досягнень у стрільбі, а також доведенням всіх дій із зброєю до автоматизму.

Висновки.

Психологічна готовність тіло охоронців до успішної професійної діяльності формується при моделюванні конкретних ситуацій та у процесі напрацювання алгоритмів адекватних дій, під час тренувань або тактичних навчань. Практика підготовки тілоохоронців високого рівня свідчить про те, що підвищенню психологічної готовності до дій у екстремальних ситуаціях сприяють тренування, які пов'язані із реальною небезпекою та високим ступенем ризику. Важливу роль у системі психологічної підготовки тілоохоронців відіграють ідеомоторні та аутогенні тренування. Постійне використання прийомів ідеомоторики та щоденні тренування дають можливість вдосконалювати свою техніку стрільби.

Успіх реалізації комплексу оперативних та охоронних заходів щодо забезпечення особистої безпеки охорнюваної особи буде залежати від морально-психологічного стану тілоохоронців, готовності на високому професійному рівні вирішувати складні задачі, долати негативні емоції (тревога, страх та ін.), їх вміння адекватно діяти у екстремальних ситуаціях. Тому, на тренуваннях та тренінгах із психологічної підготовки

необхідно особливу увагу приділяти формуванню професійно важливих якостей.

Формування психологічної готовності тілоохоронців до дій у екстремальних ситуаціях досягається у процесі цілеспрямованої та комплексної психологічної підготовки, яка здійснюється під час тренувань та спеціальної професійної підготовки.

Література

1. Найдиффер Р.М. Психология соревнующегося спортсмена. - М.: ФиС, 1979. 224 с.
2. Билл Пуллэм, Фрэнк Т.Хейненкрат. Спортивная стрельба из винтовки. Руководство для стрелков и тренеров. М.: ФиС, 1991. 272 с.
3. Вайнштейн Л.М. Оружие - пистолет! Учебно-методическое пособие по стрельбе из пистолета. М.: ФиС, 1998, 96 с.
4. Золотницкий И.А. Повышение эффективности обучения стрельбе из нестандартных положений методами совершенствования вестибулярной устойчивости. Дис. ... канд. пед. наук: Москва, 1997. 160 с.
5. Хвастунов А.А., Колохов В.Г. Применение оружия как экстремальная ситуация деятельности сотрудников органов внутренних дел. // Морально-психологическая подготовка сотрудников органов внутренних дел к действиям в экстремальных условиях, сборник статей. Домодедово, 1994, стр. 94-95.

РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО СУБ'ЄКТА ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНИХ СТУДІЯХ

Осьоло Василь Ілляч

Національна академія оборони України, м. Київ, Україна

У статті наведено результати теоретичного аналізу зміни поглядів в історичній ретроспективі на один із найбільш складних компонентів змісту війни – її суб'єкта. На відміну від кількісного підходу до оцінки учасників бойових дій, у статті розкривається природа суб'єкта війни, яка розглядається як єдність всіх соціальних, індивідуальних та національних характеристик. Значна увага приділяється аналізу поглядів найбільш відомих військових теоретиків на сутність військової справи та роль і місце в ній командира як суб'єкта військової діяльності.

Ключові слова: суб'єкт війни, суб'єкт військової діяльності, вимоги до психологічних якостей суб'єкта військової діяльності.

*Якщо вам подобається ваша країна і ви готові битися,
щоб захищати її ідеали, то ви повинні стати військовим
Генерал Фред Френкс*

Постановка проблеми. Всезнаючі історики підраховували, що лише за останні п'ять тисяч років наша цивілізація пережила 15 тисяч війн. У цих війнах командували своїми військами і флотами мінімум тридцять тисяч воєначальників [33]. Незважаючи на суттєву різницю між давніми битвами та сучасними високотехнологічними військовими конфліктами, військова служба залишається одним з найскладніших видів діяльності людини. Бути справжнім воїном може не кожен, а лише той, хто покликаний до цієї складної і небезпечної справи. У вітчизняній та іноземній науково-публіцистичній літературі дискурс навколо формування рис і якостей ідеального воїна триває майже безупинно. Адаже яким буде захис-

ник, – питання не риторичне, а цілком реалістичне, що має глибинні історичні корені, розвинуте у багатьох історичних працях. Насамперед, автор хоче зазначити, що ми не ставимо за мету критичного аналізу тих чи інших поглядів відомих полководців всіх часів і народів, натомість використовуючи історичний метод ми хочемо привернути увагу науковців на актуальність цього питання у сучасних дослідженнях, оскільки війна і наука й надалі йдуть поруч. Людство продовжує „раціонально” використовувати досягнення науки для „швидкого, дешевого і надійного” враження противника [11, 27, 30, 33].

Усвідомлюючи певні обмеження історичного методу та щоб уникнути надмірного абстрагування від воєнно-

історичних фактів, що неодмінно породжує публіцистичний опис тих чи інших подій, ми максимально обережно будемо підходити до суб'єктивної складової порушеного питання. Відповідно до зазначеного метою нашої статті є оцінка та узагальнення поглядів найбільш відомих людей свого часу на проблему суб'єкта військової діяльності. На основі здійсненого аналізу ми також ставимо за мету сформулювати актуальність зазначеної проблеми на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України.

Результати теоретичного аналізу. Одним із найбільш складних компонентів змісту війни є її суб'єкт, який трактується широко і неоднозначно. З одного боку вважалося, що головним суб'єктом є людина, людина соціальна, взята в єдності фізичних і моральних сил. Кольмар дер Гольц відзначав, що з часів імператора Августа, який вирішив охороняти кордони Римської імперії, воїн, перш за все був громадянином держави. На його думку, громадянськість суб'єкта війни, що виконує благородний суспільний обов'язок, є зв'язуючим компонентом елементів війни. Ця ідея воїна-громадянина в подальшому була розвинута у праці швейцарського військового письменника Гастона Мока „Армія у демократичній державі”, де метою розвитку воєнної організації країни визнавалось досягнення такого стану, коли кожний громадянин давав своїй країні солдата, але цей солдат не забирив у країні жодного громадянина. Необхідно відзначити, що у працях військових теоретиків суб'єктом війни розглядався солдат-громадянин. Він розглядався саме в такому соціологічному аспекті, а не вузько професійному плані, з точки зору підготовки громадянина до виконання ратних завдань. Однак, такий погляд на солдата був властивий тільки, нажаль, західно-європейській школі [1, 15, 17, 28, 33 та ін.].

Суб'єктом війни другого рівня є армія, як збройна сила держави, її один із демократичних інститутів. Найбільш вдало діалектика одиничного і особливого була представлена Ф. Бернгарді, який вказував, що на характер сучасної війни впливає також характер народу, воєнна організація держави, особистість воїна та її керівника. Він вказував, що в майбутніх війнах роль озброєного народу та його керівника безперечно зростає [5]. Суб'єктом війни вважався і демографічний фактор, який розглядався як єдність всіх соціальних, індивідуальних, національних сил, що беруть участь актуально чи потенційно у збройній боротьбі. Таким чином, у філософсько-психологічних дослідженнях ми відзначаємо не абстрактний вимір суб'єкта війни через кількісну характеристику збройних сил, а соціологічний аналіз його демографічної складової. Слід відзначити також, що історики війн починаючи з Геродота, аналізували тільки кількісний склад учасників бойових дій. Незважаючи на те, що військові теоретики Європи та Росії до другої половини XIX століття доволі рідко зверталися до психологічних детермінант війни, вони все ж таки сформулювали досить чіткі вимоги до суб'єкта військової діяльності, насамперед до ключової фігури на війні – керівника (командира).

Про формування ідеалу воїна, який виступав би суб'єктом війни, висловлювався давньогрецький філо-

соф Платон, який відзначав, що добрий воїн відрізняється великим старанням, гостротою почуттів, мужністю, віртуозним володінням зброєю, вмінням битися і перемогати, „він повинен бути філософом”, іншими словами – оперувати певним обсягом знань і вміти творчо мислити і діяти. Філософ і полководець Ксенофонт відзначав, що ідеальний воїн формується ідеальною системою навчання і виховання. Він сам відпрацьовував теорії і програми ”суспільного і особистісного виховання“ воїнів у відповідності з ідеалом. Доволі повчальними є ідеї Аристотеля та відомих китайських стратегів – Сунь-цзи та У-цзи. Зокрема, Сунь-цзи, характеризуючи ідеального воїна-воєначальника, вказує на п'ять якостей, якими він повинен володіти: *розум, безпристрастність, гуманність, мужність, стриманість* [7, 20, 22 та ін.].

У середні віки говорили, що воїн який присвячує своє життя військовій справі має чітко усвідомлювати: армія – його батьківщина, зброя – його будинок, а війна – його життя. Воїстину шлях воїна – це рішуче прийняття смерті. Хоча священники, жінки, селяни і представники нижчих станів часом вмирають, покоряючись почуттю обов'язку або сорому за скоєне, Шлях воїна означає інше. Воїн відрізняється від інших людей тим, що, вивчаючи Шлях стратегії, він прагне перевершити інших вважали в Японії [21, 23].

Професія військового є законного згідно Слова Божого, а тому вона вважається такою знаменитою і почесною серед людей, що королі та імператори вважають великою честю для себе прилучитися до неї і ставати її знавцями. Так розмірковував Генерал Джордж Мунк у своїх міркуваннях про військові й політичні питання. Адмірал Нельсон вважав, що природа військової професії полягає у небезпеці. Ми ризикуємо життям багатораз частіше за інших, але коли ми гинемо, то віримо, що наша загибель йде на благо Вітчизні [Цит. за 21].

До військової професії, як особливого ремесла, ставився відомий полководець Наполеон. Є творці архітектурних споруд, квітів, форм і слів, говорив він. „Що стосується мене, то я творець битв, це моє покликання. До 35 років я створив 18 битв, що увінчалися перемогами. Мені потрібно віддати належне за мої праці... Крім того, я продовжую невпинно трудитися. Ви побачите значно більше...” [35, с.57].

Всесвітньо відомий військовий теоретик нового часу, генерал-майор Карл фон Клаузевіц, також вважав що війна є особливою професією, і, навіть якщо б все чоловіче населення країни, здатне носити зброю, могло займатися військовою справою, вона все одно залишилася б іншою і відмінною від будь-якої іншої справи в житті людини. Військова справа – це професія, яка вимагає від офіцера робити те, що він, можливо, вважає помилковим, але що, згідно військового досвіду, повинно бути зроблено для досягнення успіху. За цих обставин ви не заробите багато грошей, але *можете заслужити почесі, зайняти гідне місце і зберегти душевний спокій, що є найкращою гарантією щастя*. Немає професії, що вимагає більшої зосередженості і уваги до дрібниць, ніж професія військового під час війни [16].

В цей час активно пропагується ідея про те, що для сумлінної служби воїн має бути готовим до самозречен-

ня та жертвності. Будучи одним із найбільш авторитетних воєнних спеціалістів, М.І. Драгомиров у “Пам’ятній книзі” чинів 14-ї піхотної дивізії висував такі вимоги до солдата: 1) відданість імператору та Батьківщині до самозречення; 2) дисципліна; 3) віра в командира і безумовна обов’язковість його наказів; 4) хоробрість, рішучість; 5) готовність стійко переносити всі нужди солдатські; 6) почуття взаємної виручки. Від офіцерів вимагалось: 1) самовіддано виконувати свій обов’язок; 2) служити справі а не особам, загальній, а не власній користі; 3) володіти теорією і практикою воєнної справи. Армія, в якій офіцер користується довірою солдата, має на своєму боці таку перевагу, яка не може бути набута ні чисельністю, ні досконалістю техніки, ні чим-небудь іншим, це – вищий ступінь досконалості армійського організму [13].

Люди, що вибирають військову професію, добровільно підкоряються закону вічних обмежень. Вони самі відмовляються від права жити там, де їм хочеться, говорити те, що вони думають, одягатися так, як їм подобається. З того моменту, коли вони стають солдатами, потрібний лише наказ, щоб поселити їх там-то, примусити їх зробити те-то, розлучити їх з сім’єю і порушити нормальний перебіг їх життя. По одному слову вони повинні вставати, марширувати, бігти, терпіти потребу і негоду, обходитися без їжі і сну, залишатися наодинці на віддаленому посту або працювати до упаду. Вони перестали бути господарями своєї долі, а якщо вони загинуть, їх попіл буде розвіяний на чотири сторони світу; все це неодмінна приналежність їх ремесла [34].

Люди вступають в збройні сили у різний час і з різних причин. Майже завжди серед причин, які спонукають чоловіків зайнятися військовим ремеслом, переважає прагнення до активного і цікавого життя. Генерал М.І. Драгомиров у своїх спогадах про службу в армії писав: „Я любив армію: вона виростила і виховала мене, вона подарувала мені найпрекрасніші роки мого життя. Завдяки ній я прожив ціле життя... Померти на службі – найбільш належна смерть для солдата... Померти заради своєї країни, армії, заради своїх бойових товаришів найвища доблесть для воїна. Я жив заради всього цього, і спосіб життя, який я вибрав для себе, мав реальну можливість померти при виконанні свого обов’язку... Армія – це моє життя, і те, що відбувалося зі мною, було логічним підсумком життя, яке я любив. Я ніколи не знав, що таке бути дуже старим або дуже втомленим для своєї роботи. У армії я жив повноцінним життям, і вона призначила свою ціну” [12].

Військова справа – особливий рід діяльності, що відрізняється від будь-якого іншого людського заняття. Це справедливо незалежно від масштабів війни, навіть якщо всі здібні до військової служби будуть призвані в армію. Проте військові якості армії засновані на окремих людях, проіннятих духом і суттю військової справи; на тих, хто розвиває в собі здібності, яких вона вимагає, хто розбирається у всіх подробицях, набуває легкості і впевненості завдяки досвіду і повністю віддає себе виконанню поставленого завдання. Армія є найбільш видатною організацією в кожній країні, оскільки лише вона робить можливим існування всіх цивільних установ [16].

З проблемою суб’єкта війни виявилась нерозривно пов’язана і проблема морального фактору. „Армія – не тільки збройна сила, але й школа виховання народу... у військовій справі на першому місці стоїть людина з її морального енергією.”, ця думка висловлена М.І. Драгомировим у 1874 р. допомогла вперше подивитися на армію як соціальний організм. Визнання морального компоненту війни призвело до того, що військові теоретики незмінно розглядали співвідношення матеріального і морального факторів у війні, проте останній ніколи не підлягав точному виміру та врахуванню у війні. Однак, моральний компонент суб’єкта війни по суті ігнорувался російською військово-теоретичною думкою кінця XIX початку XX століття. Незважаючи на позитивне значення теорії М. Драгомирова, він не визнавав еволюції поглядів на проблему морального фактору. Навіть напередодні російсько-японської війни М. Драгомиров продовжував стверджувати, що досконала зброя не змінила людину, а тільки відтінила потребу раціонального, морального виховання та освіти військ у мирний час” [13].

Г. Аєср роблячи спробу схарактеризувати моральний фактор, поряд з чуттєво-емоційним, називав його як „розум і серце армії і народу”. Слід також додати, що зазначена проблема і надалі залишається доволі актуальною до цього часу [19].

Отже, до початку XX століття у військовій психології відомості про особистість командира в основному втілювалися у поглядах передових людей свого часу: керівників, полководців, учених, літераторів на сутність військової справи. Вони виражали найбільш загальний, найбільш властивий військовослужбовцю перелік якостей, необхідних для перемоги армії на полі бою. Аналіз історичної літератури та мемуаристики показує, що військова служба завжди була престижною справою. Роль офіцера у цій справі важко переоцінити. Особливий інтерес представляє психологічний портрет командира (офіцера), який включає цілу низку різних якостей, починаючи від майнового стану і закінчуючи суто психологічними характеристиками. Психологічний аналіз місця і ролі полководця у військовій діяльності показує, що йому завжди властиві: *високий рівень розвитку вальових якостей, стійкості, дисципліни, безстрашності, інтелекту, індивідуальної підготовленості, бойового духу та ін.* (курсив наш В.О.), що в цілому дає підстави говорити про феномен особистості командира та його роль у війську. За весь період існування людства склалося чимало уявлень про значення війська у житті країни та ролі особистості полководця у військовій справі.

Вагомий внесок у розвиток військово-теоретичних уявлень про роль та місце командира у воєнному мистецтві зробили представники української та російської військових шкіл. Українська військова думка, що виокремилася з російської воєнно-теоретичної школи кінця XIX-го початку XX століття, активно розглядала концепцію ”справжнього” воїна. Це праці М. Драгомирова, А. Байкова, М. Колодзінського, П. Морозова і, особливо С. Петлори та ін. [9, 10, 17, 18, 23, 24]. Пам’ятними є слова М. Драгомирова щодо ідеологічних засад, на основі яких необхідно формувати ідеального воїна: „Ми не повинні забувати, – звертався М. Драгомиров до ратних воїнів,

що наше пряме призначення вбивати і гинути. Воювати так, щоб вбивати і не гинути не можна, в той же час гинути і не вбивати – не розумно. Отже, ми повинні так підготувати нашого солдата, щоб він умів добре воювати й не боявся загинути, але ця смерть повинна дістатися ворогу дорогою ціною” [11, с.37].

Вагомий внесок у розвиток теоретичних уявлень про суб'єкта військової діяльності зробили російські вчені „нової формації”, насамперед це О. Агапєєв, І. Білох, А. Гулевич, Ф. Огородніков, О. Свєчин та ін., які при розкритті соціального змісту війни одним із елементів збройної боротьби розглядали моральні та розумові засоби нації. Вченими відзначалося, що на початку нового століття змінювався сам зміст військової могутності держави, яка включає не тільки військові засоби, але й „специфічні засоби війни” які ототожнювалися з військовою людиною. Соціум із власної плоти і крові, за висловлюванням О. Агапєєва, виокремив силу для захисту власних інтересів. Узагальнюючи міркування воєнних теоретиків щодо змісту війни можна стверджувати, що зі всього комплексу заходів тотальної підготовки країни виокремлювалися заходи ідеологічної та моральної спрямованості, повної напрути всіх духовних сил армії [4, 6, 9, 22, 29 та ін.].

Найбільш характерною рисою цього періоду є те, що система підготовки воїна була зорієнтована на ідейно-ідеологічну складову, а не на розвиток особистості. Період творчого злету психології у 20-х роках змінився на жорстку мову постанов у 30-х. Ці постанови розірвали зв'язки з дореволюційною і зарубіжною наукою. Марксизм-ленінізм стає мовою науки, а свідомість знову приходить у психологічну науку, але вже не у концепції духу, душі, свідомості як трансцендентного, а в марксистському розумінні. Методологічною основою психології стає соціальна ідеологія, соціодетермінізм, звертаючи особливу увагу на колектив як провідну форму й чинник особистісного розвитку в марксистській парадигмі. На цьому етапі в системі військової практики було закріплено ідеологічні орієнтири й установки, які виступали в ролі закону, їх неможливо було переступити.

Ось які вимоги були зазначені у кодексі честі офіцера-випускника військового училища: „Відданість Батьківщині, дисципліна, непорушність наказу повинні і мають утвердитися у випускників училищ; при найменшому ваганні однієї із цих основ молода людина не може бути допущена до офіцерського звання; перебування такого офіцера у військовій частині з перших днів може виявитися згубним і для нього самого, і для довірених йому солдат”. Причому, не кожний офіцер, що закінчив училище міг бути гідний офіцерського звання. Тому, особи від яких залежить останнє слово „гідний” чи „не гідний” посвячення в перший офіцерський чин, беруть на себе велику моральну відповідальність за кожного посвяченого в офіцери із задалегідь неспійкими моральними основами [29].

Незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію у міжвоєнний період, керівництво країни не шкодувало грошей на утримання армії. Служба в армії була престижною і високооплачуваною. В цей час триває активний пошук нового погляду на загальновійськового

командира. Модель майбутнього командира була сформульована самим І.Сталіним. Він зазначав, що командир має давати знання, тобто керувати авіацією, артилерією, танками, танковою бригадою, мінометниками, але якщо він не має хоча б цюнайменшого уявлення про цей рід зброї, які він може дати вказівки? Теперішній загальновійськовий командир – це не командир старої епохи громадянської війни, там гвинтівка, 3-двоймовий кулемет. Зараз командир, якщо він хоче бути авторитетним для всіх родів військ, має знати авіацію, танки, артилерію з різними калібрами, міномети, тоді він може давати знання. Отже, нам потрібен командний склад кваліфікований, культурний, освічений. Домінуючою була думка про те, що такий командир не народжується сам по собі, а наполегливо і цілеспрямовано формується керівництвом країни, народом, системою виховання у збройних силах. Саме у вихованні особового складу провідну роль має відіграти прийнятий ідеал воїна [29].

Разом з тим, ми можемо відмітити майже традиційну для воєнних теоретиків Росії, пізніше і військових керівників Радянського Союзу „архаїчність мислення”, коли досвід минулих перемог, їх моральний компонент, абсолютизувався і підтримувався упродовж багатьох десятиліть, тоді як у воєнних теоретиків Заходу – Фопша, Дуге, Гудеріана та ін., ідеї що виникали на основі розвитку передової техніки, здійснювали випереджаючий вплив на підготовку до нових війн [8, 10, 31].

Невміння філософськи узагальнити існуючий рівень розвитку військової справи, розвитку воєнної історії, було головною проблемою того часу. У працях російських а пізніше радянських теоретиків цей аспект був практично відсутній. Коли їх читаєш, писав О. А. Свєчин, поражаєшся політичному словоблуддю, а головне цілковитому невмінню осмислити явище, що аналізується [28].

У післявоєнний період і до сьогодні у багатьох країнах продовжують на науковому і державному рівнях напружувати ідеал воїна майбутнього. Йдеться про наукові розробки. А саме про так звані три нові революції у військовій справі, які пов'язані з „надзвичайною технологічною перевагою в озброєнні”; оптимізацією воєнних витрат; підвищенням управління персоналом для „досягнення виняткового високого бойового духу”. При цьому підкреслюється, що навіть найкращі в світі технології і менеджмент залежать від готовності воїнів до боротьби.

Тому, починаючи з 1990-років, зі змінами характеру військової служби і самої армії, розпочинається активне дослідження проблеми особистості військовослужбовця, яке спирається як на власні військово-психологічні знання, так і висновки української та зарубіжної психологічної науки, що в цей період вивчала „психологію живої діяльності, реально існуючої особистості”. Домінуючою точкою зору в цей час була думка що „тільки належність до особистості робить реальністю такі психологічні категорії як почуття, розум, воля, поза особистістю всі ці духовні якості лише „логічне відволікання”.

Військова наука прийшла до висновку що розвиток військової справи, зміна способів ведення війни вимагають такої системи підготовки військових кадрів, де в

центрі стоїть військовослужбовець як особистість, якій властивий високий рівень розвитку суб'єктної активності, що знаходить свій прояв у *самостійності, напалегливості, відданості військовій справі, хоробрості, мужності, рішучості та самовідданості* (курсив наші В.О.).

У воєнні та повоєнні роки на прикладі аналізу діяльності участі військових контингентів у локальних війнах та збройних конфліктах командири, не будучи професійними психологами, прийшли до висновку, що для активного і самовідданого ведення бойових дій рішуче значення має їх свідоме ставлення до війни, усвідомлення необхідності особистої участі в бойових діях, вірності обов'язку, сміливості, високої бойової майстерності, бойового духу та згуртованості колективів. Особистість військовослужбовця була представлена в основному як тип особистості, але не як індивідуальність. Недостатньо враховувалася єдність та взаємозв'язок властивостей і як особистості, і як суб'єкта військової діяльності. Разом з тим розроблялися актуальні проблеми морально-політичної і психологічної підготовки, військового навчання, управління військами, прийняття рішення тощо, однак недостатньо враховувалися специфічні вимоги військово-професійної діяльності до особистості, як суб'єкта діяльності.

Революція в управлінні особовим складом це: підбір кадрів, навчання, тренування і політика „утримування” професіоналів. Очевидно, що воєнні кампанії США в Іраку, Афганістані, нові воєнно-політичні реалії сучасної епохи змусили американців вдосконалювати образ ідеального воїна. Як стверджує американський вчений Ральф Пітерс, солдати армії США відмінно підготовлені до боротьби проти солдатів інших армій, але не завжди можуть впоратися з так званими „новими воїнами” – терористами і бойовиками [14, 25-27, 30, 32].

„Пси війни” наче повернулись із середньовіччя. Притаманні їм риси сумновідомі: жорстокість, нехтування моральними нормами, відсутність дисципліни в її класичному розумінні, своєрідний „патріотизм” (фанатизм).

Які ж риси властиві сучасному ідеальному воїну? За даними різних джерел, насамперед, воїни будуть формуватися з найякіснішого „людського матеріалу”. Комплектувати армію слід „не виключеними зі шкіл особами, а розумними, з чіткою мотивацією, патріотично налаштованими, найкращими і найближкучішими”.

Наступна риса, – майбутній воїн повинен глибоко усвідомлювати цінності власного суспільства. Він певною мірою заполітизований та ідеологічно вмотивований. Для нього служба і військовий обов'язок – це справа його життя, духовний фактор на першому місці. Ще одна риса, безумовно, – професіоналізм, високий рівень бойової підготовки. Для досягнення цього ідеалу, як слушно вважають американці, потрібна „постійна революція” в навчанні і вихованні.

В Україні та її Збройних Силах ідеал воїна майбутнього лише формується. Певною мірою він окреслений у Державній програмі розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки (основні положення), щорічнику „Біла книга 2007: оборонна політика України”, низці концепцій, наказів і директив щодо гуманітарного і соці-

ального розвитку Збройних Сил. Таким чином, згідно з чинними концептуально-нормативними документами ідеал воїна великою мірою залежатиме від професіоналізації і переходу української армії на професійну основу [1-3].

Проте, не слід переоцінювати роль професійного чинника. Так, офіцерська служба давно є професійною, однак ми не можемо стверджувати, що всі офіцери проникнуті почуттям гордості за приналежність до Збройних Сил, є значна частина офіцерів для яких військовий мундир є обтяжливим. Тому, підготовка керівних офіцерських кадрів з розвиненими моральними та професійними якостями, їх розвиток і формування необхідних компетенцій є справою пріоритетною, що в цілому має протидіяти маргінальним тенденціям у військово-професійній діяльності.

Звичайно, що це потребує і нового, більш якісного „людського матеріалу”. А з цим маємо деякі проблеми: стан здоров'я, освітній рівень, бажання самовіддано служити Батьківщині сучасних воїнів далекий від ідеалу. І навіть риторика про підвищення соціальних стандартів в умовах реального військового бюджету не допомагає. Хоча слід зазначити, що контрактники – це не такі собі звичайні найманці, які служать за гроші і мріють про гарантовані соціальні блага. На Заході від такого примітивного погляду вже відмовилися. Вважається, що військовий професіонал крім матеріального і соціального забезпечення повинен розуміти, поділяти і самовіддано відстоювати політику й ідеологію власної держави.

Як відомо, заради грошей служать, але не вмирають. Щоправда, не завжди треба вмирати, щоб перемагати. Але ж йдеться про те, що ніякі матеріальні стимули (хоча і дуже важливі) не можуть остаточно мінімізувати ризики і труднощі армійського життя. Аналізуючи стан військової дисципліни та виконання службових обов'язків офіцерів, М.І. Драгомиров писав, що в армії зустрічаються офіцери, які вважають, що мають служити тільки на ту кількість грошового утримання, яку вони отримують. Однак, будь-хто розуміє дуже добре, що є речі які не підлягають оцінці на копійки, або якщо і підлягають, то у вербувальних, а не в національних арміях [12, с.32]. Тому морально-духовна, патріотична складова майбутнього воїна – актуальна завжди.

Тому, на наш погляд, національно-державницька ідеологія, що ґрунтується на патріотизмі, знаннях історії, мови і культури, героїчних традиціях воїнів Київської Русі, Запорізького козацтва, Січового стрілецьтва, воїнів ОУН – УПА, радянських воїнів – учасників Великої Вітчизняної війни – є головною рисою українського воїна як дня сьогоднішнього, так і близького та далекого майбутнього. Власне кажучи, національно-державницька ідеологія повинна створити основи світосприйняття українського воїна. Навколо неї і заради зміцнення оборони держави треба створювати нові технології, підвищувати рівень професіоналізму, розвивати матеріальні і соціальні стимули військової служби.

Ідеал воїна, як суб'єкта війни, прийнятий державою, має стати нормою, втілитися в обов'язкові настанови, закріплені в керівних документах, статутах, директивах і наказах, виступах вищих посадових осіб держави і Мініс-

терства оборони України. Тоді він набуде статусу загального орієнтиру у визначенні цілей, завдань і програм будівництва армії, навчання і виховання особового складу.

Висновок: здійснений теоретичний аналіз поглядів на проблему підготовки воїна – суб'єкта війни свідчить про те, що ця є проблема є надзвичайно актуальною, оскільки суттю військової справи залишається впорядковане застосування збройної сили для розв'язання суспільних проблем. Формування сучасного воїна – важливе завдання виховання, науки і практики. Його розробка і втілення є надзвичайно відповідальною справою. Йдеться про воїна, що володіє особливими знаннями, професійною готовністю, власною доктриною, розвинутою груповою спільністю, своєрідним комплексом настанов і системи освіти, пристосованої до успішної професіоналізації та кар'єрних домагань та забезпечує громадянину чітко визначене місце в суспільстві. Саме таке розуміння цієї проблеми, сьогодні, дозволить отримати морально, духовно і професійно підготовленого воїна, реального а не віртуального захисника Батьківщини та її інтересів у світі, готового прийняти кинутий виклик у будь-який час і в будь-якому місці. Це почесна професія.

Література

- Біла книга 2007: оборонна політика України. – К. : М-во оборони України, 2008. – 119 с.
- Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України: Затверджено Указом Президента України від 4 вересня 1998 року. – № 981/98.
- Концепція морально-психологічного забезпечення, підготовки та проведення операцій (бойових дій) Збройних Сил України: Наказ Міністра оборони України. – К. : М-во оборони України, 1999. – 10 с.
- Агапеев А. П. Опыт истории развития стратегии и тактики наемных и постоянных армий новых государств. – СПб., 1902.
- Бернгарди Ф. Современная война / Перев. с немец. – СПб. : Тип. изд-ва «Прибой», 1906. –Т. 2. – 374 с.
- Блюх И.С. Будущая война и ее экономические последствия: [в 6 т.] – Варшава, 1898. – Т. 1. – С. 13 – 21.
- Всеобщая история средних времен / Составил Голицын Н.С. – СПб. : «Общественная польза», 1876. – у 2-х част. – Ч.1 и Ч.2. – 278 с.
- Вотье П. Военная доктрина генерала Дуэ / Пер. с француз. – М. : Воениздат НКО СССР, 1937. – 232 с.
- Гулевич А. Война и народное хозяйство. – СПб., 1913.
- Гудериан Г. Воспоминания солдата / Пер. с немецкого. – Смоленск.: Русич, 1999. – 647 с. – (Серия: „Военная литература”).
- Досвід, проблеми та шляхи вдосконалення підготовки та застосування миротворчих контингентів Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях / За заг. ред. Начальника Генерального штабу ЗС України С. О. Кириченка. – К. : ЦНДІ М-ва оборони України, 2005. – 296 с.
- Драгомиров М.И. Очерки Австро-Прусской войны в 1866 году / [Составитель Драгомиров М. И.] – СПб. : Типография Департамента Уделов, 1867. – 238 с. – С большим планом Кенигтреекаго поля сражения.
- Драгомиров М. И. Учебник тактики : [в 2 ч.] / сост. М. Драгомиров. - Изд. 3-е, перераб. – Киев : тип. окр. штаба, 1906. - Сведения о количестве частей приведены по ген. алф. кат. РНБ. Ч. 2 : Подготовка войск в мирное время. Употребление войск : курс ст. класса воен. училищ / [предисл. М. Бонч-Бруевича]. –XVI. – 487 с., 2 л. черт.
- Караяни А.Г., Сыромятников И.В. Прикладная военная психология. – СПб.: Питер, 2006. – 480 с.
- Кольмар де Гольц. Вооруженный народ: Сочинение об устройстве армии и образе ведения войны в наше время / Пер. с немецкого. – СПб., 1886.
- Клаузевиц К. О войне. – М. : Эксмо, 2007. – 864 с.
- Коупленд Н. Психология и солдат. – М. : Политиздат, 1991. – 107 с.
- Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана / Сергій Литвин – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 640 с.; іл.
- Леер Г. А. Опыт критико-исторического исследования законов ведения войны. – СПб., 1869. – Ч.1. – 186 с.
- Кремлёв С. Россия и Германия: сравнить!: От Версаля Вильгельма к Версало Вильсона. Новый взгляд на старую войну. – М.: ООО «Издательство АСТ»; ООО «Издательство «Астрель», 2003. – 318 с., [16] л. ил.
- Меринг Ф. История войн и военного искусства. – Санкт-Петербург, ООО «Издательство Полигон», ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2000. – 528 с.
- Михневич Н.П. История военного искусства с древнейших времен до начала девятнадцатого столетия. – СПб. : Паровая Скоропеч. П.О. Яблонского, 1896. – 540 с.
- Миямото Мусаси. Книга пяти колец / Пер. с японского. – М. : Издательство: ФАП Коваленко А. В., 2006 г. – 176 с.
- Морозов П. Гуманные требования войны. – Киев, 1890.
- Огородников Ф. Требования современной войны // Воен. сборник. – СПб., 1911. – №9. – С.16 – 17.
- Осьодло В.І., Савінцев В.І., Мусієнко О.І. Інформаційно-пропагандистський вплив в локальних війнах та збройних конфліктах (на прикладі операцій військ коаліції „Буря в пустелі” та „Свобода Іраку”) // Збірник наукових праць гуманітарного факультету. – К. : НАОУ. – 2004. – № 1(38). – С. 63 – 70.
- Осьодло В.І., Савінцев В.І. Тенденції розвитку та завдання інформаційно-пропагандистського забезпечення в сучасних війнах // Военна історія. –2006. – № 4-6. – С.110 – 119.
- Свечин А.А. Стратегия. – М. : Госвоениздат, 1926. – 263 с.
- Соколов Б.В. Михаил Тухачевский: жизнь и смерть «Красного маршала». – Смоленск: Русич, 1999. – 512 с. – (Серия: Мир в войнах).
- Стасюк В.В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів. – К. : НАОУ, 2006. – 570 с.
- Фонт Ф. О принципах войны / Пер. с франц. – СПб., 1919. – 216 с.
- Цюрупа М.В. Миротворчі операції як міжнародно-правовий феномен. – К. : ВГІ НАОУ, 2003. – 78 с.
- Цюрупа М.В. Военные теоретики Европы о войне, мире и национальной безопасности. – К. : НАОУ, 2005. – 256с.
- Шарль де Голль. На острие пшпата / Пер. с франц. О. Дубицкой. . – М. : Европа, 2006. – 240 с. – (Серия: Идеологии).
- Тарле Е. В. Наполеон. <http://www.museum.ru/museum/1812/Library/tarle/index.html>.